

Łukasz Jędrzejski

"Wrocław w Polskiej Kronice Filmowej: Nowe miasto i nowi mieszkańcy w propagandzie państwowej 1945-1970", Wiktoria Malicka, Kraków 2012 : [recenzja]

Polityka i Społeczeństwo nr 4 (13), 174-178

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Łukasz Jędrzejski*

**WIKTORIA MALICKA,
WROCŁAW W POLSKIEJ KRONICE FILMOWEJ:
NOWE MIASTO I NOWI MIESZKAŃCY
W PROPAGANDZIE PAŃSTWOWEJ, 1945–1970
WYDAWNICTWO LIBRON, KRAKÓW 2012, 310 SS.**

Zagadnienia dotyczące funkcjonowania i działalności propagandowej Polskiej Kroniki Filmowej w dotychczas dostępnej literaturze przedmiotu nie są dobrze zbadane. Współcześnie wspomniane zagadnienie jest przedmiotem eksploracji medioznawcy Marka Cieślińskiego. Problematykę związaną z funkcjonowaniem PKF w swoich pracach poruszali również między innymi Jerzy Toeplitz i Krzysztof Nowak. Tym bardziej cenne wydaje się podjęcie przez Wiktorię Malicką problematyki dotyczącej propagandowego wizerunku Wrocławia w propagandzie państwowej w latach 1945–1970. Swoje rozważania autorka zawarła w monografii pod tytułem *Wrocław w Polskiej Kronice Filmowej: Nowe miasto i nowi mieszkańcy w propagandzie państwowej, 1945–1970*.

Tytuł recenzowanej monografii spełnia wymogi koherencji pod względem rzeczowym, przestrzennym i czasowym. Zakres przedmiotowy został wyrażony przez zbadanie propagandowego kanału przekazu, jakim była Polska Kronika Filmowa. Zakres przestrzenny obejmował działania propagandowe podejmowane przez redakcję magazynu w odniesieniu do kreacji wizerunkowej Wrocławia jako stolicy Ziem Odzyskanych. Natomiast wymiar chronologiczny dotyczył lat 1945 – zakończenie II wojny światowej, oraz na mocy postanowień konferencji w Jałcie zwrócenie Polsce ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodniego, Prus Wschodnich i Śląska, ponadto – byłego Wolnego Miasta Gdańsk. Polska straciła również Kresy Wschodnie. Zaś datę końcową przyjętej cezury czasowej stanowił rok 1970, w którym jednym z ważniejszych wydarzeń

* Zakład Myśli Politycznej, Instytut Politologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pl. Litewski 3, 20-080 Lublin, e-mail: lukasz.jedrzejcki@gmail.com

była zmiana na stanowisku I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Władysława Gomułkę na tym stanowisku zastąpił Edward Gierek. Głównymi kategoriami badawczymi zawartymi w niniejszej publikacji są Wrocław i Polska Kronika Filmowa. Zostały one skrupulatnie wyjaśnione. Definicję PKF dogłębnie przeanalizowano w rozdziale pierwszym pod tytułem *Materiał i metoda*. Eksplicacja głównej kategorii badawczej została przytoczona w rozdziale 1.1. pod tytułem *Polska Kronika Filmowa*. Monografia składa się z czterech rozdziałów opatrzonych wstępem, podsumowaniem oraz wykazem bibliograficznym. Poszczególne rozdziały pokazują kreację propagandowego wizerunku Wrocławia. Autorka publikacji w trzech pierwszych rozdziałach przyjęła układ problemowy, zaś ostatni rozdział ma strukturę chronologiczną. W swojej pracy autorka zamieściła również zdjęcia z kadrów w PKF. Fotografie dopełniają warstwę wizualną analizowanych materiałów.

Zgodnie z deklaracją badaczki celem monografii było przedstawienie roli, jaką odegrały treści propagandowe zawarte w Polskiej Kronice Filmowej w kształtowaniu się świadomości zbiorowej nowych mieszkańców Wrocławia od ich osiedlenia się po II wojnie światowej do 1970 r. (s. 9). Autorka we wstępie w sposób wyczerpujący odniosła się krytycznie do istniejącej literatury przedmiotu traktującej o działalności Polskiej Kroniki Filmowej. Kwerenda źródłowa dotyczyła pozyskania zapisków montażowych tworzonych przez redakcję PKF. W książce wykorzystano 120 list montażowych. Autorka nie podała informacji, skąd pozyskała materiały archiwalne, choć wiadomo, że lisy montażowe PKF zdeponowane są w Archiwum Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych w Warszawie. W literaturze przedmiotu znalazło się wiele interesujących pozycji z zakresu historii, medioznawstwa, antropologii kulturowej. W publikacji wykorzystano również opracowania w języku angielskim i francuskim, co znacząco podniosło wartość naukową i merytoryczną monografii. Dodatkowo wśród pozycji bibliograficznych znalazły się periodyki branżowe („Kwartalnik Filmowy”). Bogaty wykaz źródeł i opracowań zgromadzonych przez badaczkę pozwolił całościowo spojrzeć na analizowany problem badawczy.

Pierwszy rozdział w założeniu autorki miał charakter metodologiczny. W podrozdziale 1.1. została przedstawiona dogłębnie geneza magazynu oraz uwarunkowania funkcjonowania PKF w nowej rzeczywistości politycznej. Podrozdziały 1.2., 1.2.1., 1.2.2. miały charakter metodologiczny. Autorka przedstawiła ewolucję paradygmatu badawczego antropologii wizualnej na świecie oraz rozwój badań antropologii filmu w Polsce. O ile należy wyrazić pełne uznanie dla autorki za udaną

próbę pokazania ewolucji paradygmatu badawczego antropologii filmu (autorka powołuje się na systematykę badań zaproponowaną przez wielu znawców przedmiotu – Gregory Bateson, Paul Henley, Paul Hockings, Aleksander Jackiewicz, Ryszard Kantor), to należy również nadmienić, że nie zamieściła jasnej i klarownej informacji o wybranych przez siebie metodach i technikach badawczych wykorzystywanych w pracy nad monografią.

W rozdziale drugim zawarto rys historyczny Wrocławia w czasie działań wojennych, po przejściu Wrocławia przez nowe władze, kończąc na dziejach Wrocławia w roku 1970. Wiktoria Malicka jasnym i klarownym językiem, mającym również walor naukowości, przedstawiła rys historyczny Wrocławia. Jak sama stwierdziła na początku rozdziału drugiego: „Przez pierwsze lata II wojny światowej Wrocław, największe po Berlinie miasto we wschodniej części Niemiec, nie odczuwał bezpośrednio skutków działań wojennych” (s. 51). Niejako w kontrapunkcie autorka przedstawiła działania nadające Wrocławowi status miasta-twierdzy. Autorka słusznie zauważyła, że wedle rozkazu Hitlera wszystkie miasta wschodnich Niemiec mające status twierdzy w razie kapitulacji były skazane na zagładę. Dla lepszego zobrazowania zniszczeń wojennych we Wrocławiu autorka przywołała w rozdziale drugim dane statystyczne pokazujące zniszczenia wojenne w mieście: „Wrocław został zniszczony w około 75%, a dzielnice południowe i zachodnie nawet w 90%. Stare Miasto i Śródmieście ucierpiały w około 60%” (s. 53). Autorka dokonała również szczegółowego opisu trudności, z jakimi musiał zmagać się nowy władca miasta Bolesław Drobner bezpośrednio po przejściu administracji w mieście. Ważną kwestią poruszaną w rozdziale drugim był proces wymiany ludności na Ziemiach Zachodnich.

Rozdział trzeci traktuje o propagandzie jako czynniku kształtującym świadomość narodową. W podrozdziale 3.1. autorka przytoczyła etymologię słowa propaganda, zwracając również uwagę, że „Propaganda jest jedną z wielu form komunikowania – dzisiaj najbardziej zinstytucjonalizowaną” (s. 97). W dalszej części rozdziału trzeciego badaczka przywołała siedem zróżnicowanych pod względem poznawczym definicji pojęcia propagandy. W podrozdziale 3.1. autorka przytoczyła funkcję propagandy wedle Bogusławy Dobek Ostrowskiej, przyjmując tę systematykę za najważniejszą w całej pracy. Zagadnieniem niezwykle istotnym było przedstawienie działalności kin jako jednych z podstawowych narzędzi w działalności propagandowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wartością pochwałą jest próba analizy badawczej szczególnych zabiegów propagandowych stosowanych przez redakcję PKF w odniesieniu do kreacji wizerunkowej Wrocławia i Ziemi Zachodnich.

Czwarty, najdłuższy rozdział pracy, poświęcony jest autorskiej analizie badawczej list montażowych PKF z lat 1945–1970 i pokazuje propagandowy wizerunek Wrocławia. Autorka, wykorzystując materiały źródłowe Polskiej Kroniki Filmowej oraz dostępną literaturę, bardzo szeroko przeanalizowała poszczególne kroniki w latach 1945–1970. Było to trudne i bardzo pracochłonne zajęcie. Praca z filmem dokumentalnym czy audycją radiową lub telewizyjną wymaga podwójnego nakładu. W pierwszej kolejności należy nagranie odsłuchać, a następnie sporządzić własny stenogram z danego fragmentu, podczas gdy posługując się tekstem drukowanym, pozostaje nam jedynie dotrzeć do niego, przeanalizować pod względem wielu kontekstów oraz wyciągnąć wnioski z dostępnego materiału źródłowego. Powyższe stwierdzenie nie ma jednak na celu deprecjonowania korzystania z tradycyjnych źródeł. Ma jedynie uwydatnić złożoność procesu badawczego w odniesieniu do źródeł audiowizualnych, jakim są na przykład filmy.

W zakończeniu publikacji autorka konstatowała, iż w PKF „Tworzono wizerunek żywiołowej, pełnej energii stolicy Ziem Odzyskanych”.

Za niewątpliwe zalety pracy należy uznać:

1. Szeroką analizę zawartości PKF pod względem antropologicznym, historycznym i medioznawczym.
2. Odniesienie się do istniejącej literatury przedmiotu.
3. Eksplikację podstawowych kategorii badawczych.
4. Podjęcie samodzielnej analizy list montażowych PKF.
5. Autorską analizę i próbę dekodowania specyficznych kodów językowych zawartych w badanych wydaniach PKF.
6. Zastosowanie wielu przypisów wyjaśniających i polemicznych, które znacząco podnoszą walory naukowe pracy.
7. Solidnie przeprowadzoną kwerendę naukową oraz odniesienie się do obcojęzycznej literatury przedmiotu.

Monografia, prócz wielu zalet, ma również pewne wady:

1. We wstępie pracy autorka nie postawiła pytań badawczych. Prawidłowe postawienie pytań badawczych znacznie ułatwia przebieg procesu eksploracji podejmowanego tematu.
2. Autorka w rozdziale trzecim w podrozdziałach 3.1. i 3.2. nadużywa cytowań. Cytaty zaczerpnięte z literatury przedmiotu dominują nad tekstem własnym. Wielokrotnie brakuje autorskich opinii i komentarzy odnoszących się do badanego problemu. Czytelnik może odnieść wrażenie zagubienia i braku panowania autorki nad analizowanym materiałem. Świadczą o tym liczne i ogólne komentarze zamieszczone w podrozdziałach 3.1. i 3.2.

3. Autorka w niektórych częściach pracy stosuje liczne powtórzenia, nadużywa słowa „poetyka”, co prowadzi do stosowania w pracy języka publicystycznego.
4. W autorskich komentarzach widoczne jest zjawisko „przeziąkania” języka źródeł, na przykład: „Kapitulacja *Festung Breslau* zakończyła niemieckie panowanie na Dolnym Śląsku” (s. 53). Dla porównania w Kronice nr 12/45 w komentarzu czytamy: „Zmieciemy ślady niemieckiego panowania”.
5. W pracy występuje błąd w nazwisku badacza: Marcin Cieśliński zauważa (s. 29) – prawidłowo powinno być: Marek Cieśliński.

Wskazane wady i błędy recenzowanej monografii nie zmieniają opinii, iż powstanie tego opracowania było zajęciem pracowitym i bardzo potrzebnym w dalszej penetracji badawczej problemu Polskiej Kroniki Filmowej, problemu, jak wskazała autorka monografii we wstępie, dotychczas kompleksowo niezbadanego. Opracowanie Wiktorii Malickiej godne jest polecenia osobom, które interesują się historią najnowszej Polski, antropologią kulturową, procesami komunikowania politycznego ze szczególnym uwzględnieniem komunikowania wizualnego.